

THOREAU'NUN YAŞAM FELSEFESİ ve ÇAĞRIŞTIRDIKLARI

Güncel Önkal

Bu yazıda Thoreau'nun başyapıtı **Walden** adlı kitabını kısaca tanıtmaya ve filozofun yaşam felsefesi hakkında kısa ipuçları vermeye çalışacağım. Yaşam felsefesi yapan filozof sayısı bilindiği gibi çok değildir. Stoacı filozoflar ve Sokrates ile ilk meyvelerini veren yaşama dönük felsefenin en çarpıcı örneklerini ilerleyen yüzyıllarda da Nietzsche işlemiştir. Felsefe yapmaktan daha zor olanı, felsefi düşünceyi yaşama da uygulayabilmektir. Bu cesareti gösterebilen ilk Amerikan çevreci-filozofu Henry David Thoreau'dur (12 Temmuz 1817- 6 Mayıs 1862).

Thoreau felsefesi bütünlük içinde kendini dile getiren bir sistem felsefesi değildir. Kullanılan kavramlar, iddia edilen görüşler farklı makalelerinin çeşitli yerlerinde ve değişik bağlamlarda ifade edilmiş; filozof kendi yaşamında karşılaştığı olaylara bağlı olarak bu kavramları tekrar tekrar gündeme getirmiştir, sorgulamıştır; bunlarla hesaplaşmıştır. Böylece kendi içinde düzenli ve sistem kurucu bir felsefe olmasa bile dinamik yaşama felsefesi oluşturduğunu söyleyebiliriz. Dinamiktir, çünkü kavramların içeriği yaşanan olaylara bağımlı olarak doldurulmuştur; yani filozof ne dediyse kendi yaşam tecrübesinde bunların bizatihi örneklerini vermiştir. Felsefesini yaşama cesaretini gösteren az sayıda filozof olduğunu dikkate aldığımızda Thoreau'nun doğal yaşam ve başkaldırı felsefesi özel bir anlam içermektedir. Kimi eleştirmenlerce Thoreau'nun felsefe değil, yalnızca özdeyişlerle insanlara öğütler veren bir doğasever olduğu ileri sürülse de, filozofun özdeyişin ötesinde düşünce zenginliğine sahip kavramları felsefi analizleri ile kullanmıştır. Sonuçta, Thoreau, 19.yüzyılda, Amerika'nın "vıcır vıcır kaynayan yüzyıl"ını yaşamış bir filozoftur. Küçük yaşlardan itibaren Hint kutsal metinlerine ve Antik Yunan mitolojisine duyduğu ilgiye bağlı olarak Batı düşünüşünün sunamadığı veya göz ardı ettiği insanın duygusal ve romantik yapısına hitap edebilecek felsefe örneği ortaya koyduğunu görüyoruz.

Thoreau'nun Walden Gölü kenarında 4 Temmuz 1845'te başlayıp, 2 yıl 2 ay ve 2 gün sürerek 6 Eylül 1847'de sona eren doğal-yaşam deneyimi, çok çeşitli eleştirilerin hedefi olmuştur. Bunlar içerisinde üzerinde en fazla durulanı **Robinson Crusoe** ve **Hay Bin Yakzan**'da olduğu gibi "Kaçış Edebiyatı" yaptığıdır.

Her başkaldırı bir tür kaçış olarak değerlendirilmek istenirse, doğal-yaşam deneyimi ile Thoreau; modern medeniyetin yapay ilgi alanlarını ve dertlerini geride bırakmış, çalar saatlere, programlara, akşam yemeği davetlerinde giyilecek ceketlere ve baş ağrısı ilaçlarına son vermiştir; bunlardan iradesiyle kaçmıştır. Ama en doğrusu bunların insan olmayı boğucu etkilerine başkaldırmıştır.

"Walden Deneyimi"nin okuyucusu, kendisini kahramanın yerine koyarak sade bir yaşamın, yani doğal yaşamın zevklerini tadabilir. Ancak okuyucu asla orada kalamayacak, kaçıştan çok reformu düşünmeye başlayacaktır; özellikle de kendi reformunu. **Walden** okuyucusunu eyleme zorlayan, temelde iyimser kitaptır. Çünkü burada talep edilen başkaldırı yakıp-yıkma, başkalarının ve devletin malına zarar vermek değil; başka bir dünyada cennete kavuşmayı beklemeden, bu dünyada cennetteymiş gibi insanca yaşamayı ummak ve bunun için de elinden geleni yapmak anlamında bir başkaldırıdır.

Kitap, 17 bölümden oluşur yaklaşık 280 sayfadır. Bölümler sırasıyla: Ekonomi, Yaşadığım Yer ve Yaşama Nedenim, Okumak, Sesler, Yalnızlık, Ziyaretçiler, Fasulye Tarlası, Köy, Göl, Fırıncı Kasabası, Yüksek Prensipler, Hayvan Komşularım, Evin Isıtılması, Önceki Sakinler ve Kış Ziyaretçileri, Kış Hayvanları, Gölde Kış, İlkbahar ve Sonuç bölümleridir. İlk bakıldığında iki yıllık bir maceranın anlatısı ya da Walden Gölü'ne ve hayvanlara ilişkin gözlemlerin sıralanması gibi gözükse de **Walden** dikkatle okunması

gereken bir felsefe kitabıdır.¹ Yazar barınağını nasıl inşa ettiğini anlatırken birden insanın emeğine yabancılaşmasını eleştiren cümleler sarfetmeye başlar. Ya da okumanın güzelliklerinden bahsederken eğitim felsefesine ilişkin çok özlü ve dikkat çekici sözler söyler. *Yaşamın bütün iliğini emmek* bir transendentalizm tanımı olarak Thoreau'nun doğal yaşama duyduğu özlemin ifadesi ve felsefesinin temel eksenini olacaktır. **Walden**, doğal dünyanın bir parçası olup bilinçli yaşamayı, yaşamın sadece temel gerçekleriyle ilgilenmeyi ve yaşamın kendisinin öğreteceği ne varsa öğrenmeyi isteyen bir filozofun ya da bireyden filozof olmaya sıçrayan bir doğa insanının öyküsüdür. Kitapta Thoreau'nun günlük yaşamından kesitler ile insanın varoluş gerçeği, birey-toplum ve devlet ilişkileri ve benzeri birçok konudaki düşünceleri içiçe işlenmiştir.

Doğa tarihi eserleri arasında kendisine özgü bir yeri olan **Walden** çok şaşırtıcı bir kitaptır. Daha ilk sayfalarında Thoreau; bu kitabı, kendisinin o kulübede nasıl yaşadığını, ne yiyip içtiğini merak eden komşularını aydınlatmak için yazdığını söyler. Çünkü yaşam deneyimlerini kendisi her zaman için yazıya döken biriydi. En ufak tefek ayrıntılardan, kişilerle tanışıklıklarından, günlük yapıp-ettiğimiz ama hiçbir zaman o gözle görmediğimiz pek çok olup biteni yazıya zaten dökmüştü. Ama bu deneyimin farklılığını, insanların/komşularının talepleri ve artan meraklarında sezindiği açıklığı doyurmak için yazdı; uygar dünyada bu türden eserlere ne kadar ihtiyaç duyacağımızı öngörerek belki de. Kulübeyi nasıl inşa ettiğini nereye ne kadar para harcadığını en ince ayrıntılarına kadar anlatır. Hazırladığı bir tablodan, evin inşasında kullanılan malzemelerin maliyetini bile verir. Bu ayrıntılı bilgilere ne gerek olduğunu düşünen okuyucu aniden bir inciyle karşılaşabilir. **Walden** bu bakımlardan bir felsefe çalışması için analiz edilmesi zor bir kitaptır. Felsefeye ilişkin düşünceler sistemli ve/veya sıralı olarak verilmez tam tersine birden karşınıza çıkar. Bazen çok ileride sözü edilecek bir ilkeye giriş onlarca sayfa önceden yapılır, tamamlanmak üzere ucu açık sorularla sonraki bölümlere göndermeler yapılır. Diğer taraftan Amerikan Edebiyatı açısından tanımlayıcı bir metin niteliğindedir ve Amerika'nın en verimli, karakteristik entelektüel akımı olan New England Transendentalizmi'ni ifade eden en iyi örnektir. Bir doğa yazısı olarak dünyanın en saygı gören ve en çok taklit edilen başyapıtlarındandır; çevre ve çevre koruma konusunda tartışmalarda temel olmaya devam etmektedir. "Ahlaksal idealizmin bir ifadesi olan Tolstoy ve Gandhi gibi farklı çevrelerden okuyuculara ilham kaynağı olan bir varoluş standardı ortaya koyar."² Thoreau'nun üzerine aldığı görev "can sıkıntısına gazel yazmak değil, kümesin üstünde öten bir horoz gibi komşularını uyandırmaktır."³

Thoreau'nun **Walden**'da geliştirdiği yaşam felsefesi şu üç ana noktadan oluşur: Bunlardan birincisi insanların doğuştan hür yaratıldığı fakat kısa zamanda hükümetlerin onları esir ettiği kanısının yanıltıcı olduğudur. Asıl esaret insanların maddiyata çok önem vererek kendi kendilerini esir etmesidir. Thoreau ülkesinde şiire, felsefeye, yaşantının tümüne en zıt düşen, hatta cinayetten daha zararlı olanı **para hırsı** olarak tanımlar. Gerçek **özgürlük**, bir insanın kendi ihtiyaçlarını mümkün olduğu kadar kendisinin karşılaması ile elde edilecektir. Dolayısıyla, -ikinci olarak- sıhhat ve mutluluk en iyi şekilde, **yaşamı basitleştirerek, doğaya yakın ve uyumlu ilişkiler kurarak** gerçekleştirilebilir. Üçüncü ve son nokta ise gerçek olanın ne olduğuna ilişkin yaşanan bunalımdır. Oysa ki Thoreau'ya göre gerçekler, her şeyden, aşk, para ve şöhretten çok daha önemlidir. Ama önümüze konulan gerçekler, ne kadar ünlü otoritelerden gelirse gelsin, ispatsız kabul edilmemelidir.

Para hırsı ile anlamını yitiren özgürlük, doğaya yakın ve uyumlu yaşamın felsefesi olarak sadelik ve basitlik, nihayetinde gerçek olanın bilgisine sahip olmak için, en önemlisi özgürlüğüne kavuşmak için başkaldıran insan modeli filozofun idealidir.

¹ A. Sargun Tont, **Sulak Bir Gezegendeki Öyküler**, Ankara, Tübitak Yayınları, Ekim 1997, s. 83-84.

² A.e., s. 81.

³ Henry D. Thoreau, **Doğal Yaşam ve Başkaldırı: Sivil İtaatsizlik ve Wolden Gölü**, Çev. Seda Çiftçi, İstanbul, Kaknüs Yayınları, Nisan 2001, s. 6.

Başkaldırı bize bir yandan da **Heidegger**'in “Hayır!” diyerek, “kendi kendini yeniden düşünen ve yeniden isteyen üst-insan”ını⁴ hatırlatır. Heideggerci anlamda başkaldırı aklın yüceliğinin, bedenın sözde alçaklığının elinden alınışı, aklın bedensel akılla anlam dolu bir duruma geçişi olmaktadır. Ancak bu geçişte Heidegger -bize Thoreau’yu anımsatır derecede-insanın kendisini doğanın dışında tasarlamış olmasını ve doğayı karşısına almasını, kısaca mekanist doğa anlayışını da reddedecektir. Varolana meydan okuma anlamında kullanılan teknik ve teknoloji adeta doğayı zorlamakta, bir anlamda da insanı zorlamaktır. Thoreau felsefesinde de başkaldırı doğanın yitirilen anlamlarının *beden*, *akıl* ve üçüncü olarak *Evrensel Ruh* bütünlüğünde yeniden yaratılması anlamına gelecektir.

Thoreau’nun doğaya dönüş teması insan doğasının ilkeleri ile doğa ilkelerinin özünde uyum içinde olduğunu ve önceden kurulmuş bir harmoniyi kabullendiği anlamına da gelecektir. Bu ilkeyi kendilerine amaç edinen diğer filozoflar ile bu çerçevede benzerlikler yakalamak zor değildir. Doğaya dönüş temasını işleyen bir diğer filozof da **Rousseau**’dur. Rousseau’nun özellikle eğitim ve ahlak üzerine söylemlerinde bunu daha iyi görebiliyoruz: “Lüks yüzünden bozulan ahlak böylece zevkin de bozulmasına sebep olur”⁵ derken Thoreau’nun insanları doğal ve sade yaşamdan uzaklaşmış hallerine başkaldırıya davet etme dayanaklarını adeta özetlemektedir. Çünkü Rousseau’nun “başkaldırı özgürlüğü olmadan iyi, kötü diye bir şey olamaz”⁶ deyişi Thoreau’nun hayatını adadığı felsefesini çarpıcı biçimde ifade etmektedir.

İş ile evi arasına sıkışmış kişiler değil, değer yaratan, üreten ve en önemlisi yaratılan değerlere ve üretilenlere hayretle ve reflektif bir düşünceyle bakabilme cesaretini göstermek, kısacası en başta dile getirdiğimiz sorunun tersine başkalarına ve başkalarının söylediklerine değil kendimizi var etme gayretimize hayranlık duymaya geçişi sağlayabilmek bu yüzyılın başta gelen çıkmazlarından değil midir?

Yanlışı kullanılan teknolojinin; insanlığın, değerlerin, erdemin ve kültürel yaratıcılığın, estetiğın, düşünmemizin yerini almasıyla bizi pasifize etmesi bu ilişkide bir bozukluk olduğunu gösteriyor. Bozukluğun kültürel ve düşünsel alandaki üretime ket vurmasının; yani çağımızın bunalımının eleştirisini yapmak ancak bu eleştiriyi yaparken alternatif bir modeli sunabilmeyi de başarabilmek felsefenin boynunun borcu olarak görünüyor. Thoreau’ya göre; felsefe bu asli görevine, bunalımı bunalım olarak göremeyen kişileri bireyleştirmek aşamasında başlayacaktır. Kendi üzerine katlanan (reflektif) düşünceye muhtaç beyinlere çok bir şey ifade etmeyecek olan Thoreau’nun söylemi, olumsuzlukları göstererek ama onların içinde sıkışıp kalmadan, onları başkaldırısının aracı olarak kullanıp bilgelik yolunu açıyor bizlere. Bilgelik doğanın aşkınlığına hayret, dayatılan kulaktan dolma bilgilerin yerine sağlam bilgiyi koyabilme cesareti olarak tanımlanacak ise bizler insanlığın taşıyıcısı bireyler olarak rahatsız olma durumunu seçmeliyiz. Bu rahatsız olma durumunu seçen insanı uzun bir yol beklemektedir: Bir parçası olduğu doğayı araştırmaya yönelmek, olanı verildiği gibi değil yeniden kendince kurma denemeleri yapmak ve böylelikle varlığına dair çıkarımlara ulaşarak felsefi eğitimin öngördüğü insan olmak.

Günümüzde yalnızca yaşamaya değil, beklemeye, formlar doldurmaya, bürokrasiye, gereksiz ayrıntılara çok fazla zaman ve enerji harcıyoruz. Oysa ki hayatın genel olarak sadeleştirilmesi hedeflenmelidir. Thoreau’nun deyimiyle: “Sadelik! Sadelik! Sadelik!” Varoluşumuzun özü ile ilgisi olmayan şeyler için değerli zamanımızı, hayatımızı inanılmaz derecede israf ediyoruz. Ne zaman daha fazlasını istemekle sadelik arasında seçim yapmamız gerekirse ikincisini seçmek daha doğru bir yol olacaktır. Bu anlamda Thoreau’nun yaşam

⁴ Richard Wisser, “Nietzsche’nin Üst İnsan İstemine İlişkin Üç Değerlendirme”, **Yüzyıllımızda İnsan Felsefesi Takiyettin Mengüşoğlu Anısına**, Haz: İoanna Kuçuradi, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1997, s. 127.

⁵ J.J. Rousseau, **İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul, MEB, 1997, s. 33.

⁶ A.e., s. 17.

tecrübesi ile de göstermeye çabaladığı gibi insanın ihtiyacı olanın içsel güçlerini yeşertmek ve içinden geldiği doğaya ölçülülük ile yaklaşma erdemini gösterebilmek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ne yazık ki günümüzde doğaya, ortaya konulan kültürel ve düşünsel değerlere içten bir ilgi duymanın giderek anlamsız bulunması, zihinsel ve sanatsal yaratıcılıktaki düşme, şiddet ve yıkıcılıktaki artış, çevre etiği oluşturucularının -geniş ölçekte de filozofların- ortaya koymak istediği erdemlerin yeterince gerçekleşemediğini kanıtlamaktadır. Yine de Thoreau felsefesinin doğal yaşam anlayışında öngördüğü gibi insanın bir parçası olduğu doğa ile uyumlu yaşacağı bir dünya kurabilme ümidini içimizde hep canlı tutmak istiyoruz.